

Редько Валерій Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України

ПІДРУЧНИК З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ОВОЛОДІННЯ УЧНЯМИ ДОСВІДОМ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ

Анотація

У статті описуються процедура, технологія і результати дослідження дидактичного потенціалу шкільних підручників з іноземних мов сприяти оволодінню учнями досвідом самостійної діяльності. Автор розглядає цю проблему в контексті компетентнісної парадигми як різноаспектний та обов'язковий процес підготовки навчальної літератури.

Ключові слова: зміст підручників з іноземних мов, досвід самостійної діяльності, моніторинг

Постановка проблеми. Оновлення змісту навчання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах пов'язується із деякими змінами в стратегічних напрямках розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти. Насамперед це стосується спрямування навчальної діяльності на вироблення в учнів необхідних життєвих компетентностей, котрі давали б можливість випускникам школи комфортно почуватися в сучасному глобалізованому світовому просторі. Важливе місце у цих трансформаційних процесах належить шкільному підручнику як основному засобу реалізації оновленого змісту. Першочергово це зумовлюється активною переорієнтацією парадигми шкільної іншомовної освіти на компетентнісне спрямування навчального процесу. Саме цей аспект зумовлює не тільки різнобічно переосмислити теоретичні підходи до визначення змісту навчання іноземної мови, але й знайти ефективні форми і способи його презентації у підручниках.

Аналіз останніх досліджень. Проблема ефективності результатів різних видів діяльності завжди перебувала в центрі уваги науковців. Не залишилась осторонь і педагогічна галузь. Значний внесок у пошуки успішного вирішення різноманітних питань науково-дослідної роботи у сфері педагогіки та психології зробили В.П. Беспалько, С.У. Гончаренко, В.П. Давидов, В.І. Загвязинський, І.Б. Ітельсон, О.О. Киверялг, І.В. Краєвський, П.І. Образцов та інші. Заслужують уваги також дослідження у цій сфері, здійснені лінгводидактами та методистами з іноземних мов І.Л. Бім, Н.Ф. Бориско, Н.Д. Гальсковою, Р.Ю. Мартиною, С.Ю. Ніколаєвою, В.М. Плахотником, С.В. Рахмановим, В.Л. Скалкіним та іншими. Роботи зазначених авторів дали можливість різнобічно усвідомити важливі аспекти ефективності та достовірності здійснених наукових досліджень.

Мета статті: оприлюднити результати моніторингу дидактичного потенціалу шкільних підручників з іспанської мови сприяти оволодінню учнями досвідом самостійної діяльності.

Основна частина. Визначальним пріоритетом компетентнісного підходу до навчання іншомовного спілкування учнів є їхня здатність *самостійно виконувати діяльність*, яка забезпечує досягнення комунікативних цілей. Важлива роль у такій організації навчального процесу належить навчальній літературі. Для визначення дидактичних можливостей змісту підручників сприяти набуттю учнями досвіду самостійної роботи з метою оволодіння різноманітними аспектами іншомовної діяльності на різних етапах навчання упродовж 2010-2013 рр. нами були організовані дослідження цієї проблеми. Вони передбачали проведення зрізів рівнів освітніх досягнень учнів 5-х, 9-х, 11-х класів, які навчалися за підготовленими нами підручниками з іспанської мови серії «HOLA». Зрізи ставили за мету виявити можливості учнів здобувати досвід самостійного оволодіння іншомовним спілкуванням у читанні, говорінні (монолог, діалог), письмі. До виконання завдань було залучено 767 учнів 4-х класів, 648 учнів

9-х класів і 456 учнів 11-х класів. Всього в дослідженні взяли участь 1871 учень. Вибір вікових категорій був зумовлений потребою з'ясування рівня набутого відповідного досвіду по завершенню початкового, середнього і старшого ступенів навчання. Дослідження проводилися за спеціально підготовленими нами зразками матеріалів у других семестрах навчального року 14-ти шкіл різних регіонів України. Види завдань були аналогічними для всіх учнів, утім вони виконувалися на різному мовному та інформаційному матеріалі відповідно до вимог чинної навчальної програми [2]. Для кожного виду мовленнєвої діяльності були підготовлені по 4 зразки завдань, які не тільки відповідали програмним вимогам, а й узгоджувались із змістом підручників (були типовими для підручників серії «НОЛА»). Завдання передбачали можливість різнобічно з'ясувати здатність учнів самостійно виконувати різні види роботи з метою оволодіння досвідом засвоювати як мовні, так і мовленнєві аспекти іншомовної діяльності. Учителям була надана можливість диференційовано для кожного виду мовленнєвої діяльності самостійно визначати час проведення зрізів, види і обсяг завдань. Отримані результати підсумовувалися і відповідно до кожного завдання з читання, говоріння, письма у відсотках (%) визначалась якість їх виконання. Нижче в таблиці наведемо зразки завдань, які рекомендувалися для проведення дослідження.

Таблиця 1

Зразки завдань для моніторингу

Вид завдання	Читання	Говоріння	Письмо
1	Сформулюйте запитання до тексту/фрагменту тексту.	Складіть план/тези монологічного висловлення за запропонованою ситуацією.	Заповніть пропуски у реченнях відповідним словом/фрагментом із 4-х запропонованих.
2	Знайдіть у змісті тексту інформацію про...	Підготуйте монологічне висловлення за серією пред'явлених малюнків/фотографій.	Опишіть малюнок/фотографію або серію малюнків/фотографій.

3	Доповніть речення відповідною інформацією із тексту.	Заповніть репліками пропуски в діалогах відповідно до теми спілкування.	Допишіть відсутні репліки у діалозі відповідно до його змісту.
4	Знайдіть у тексті іспаномовні еквіваленти до пред'явлених українських аналогів.	Підготуйте висловлення за запропонованою ситуацією/змістом тексту.	Напишіть висловлення/листа за запропонованою ситуацією.

Як бачимо, окремі завдання мають кілька варіантів, які відносно рівнозначні щодо їхньої складності й трудності виконання. Це дає вчителю можливість вибору одного із них, або використати кожний (ця технологія допускалася під час проведення зрізів). На нашу думку, такий підхід негативно не впливає на якість результатів самостійної роботи школярів, а, навпаки, сприяє гнучкості діяльності вчителя щодо вибору завдань.

Під час підготовки досліджень особливу увагу ми зосередили на визначенні рівнів сформованості досвіду самостійної діяльності учнів. У науковій літературі використовується різна їх диференціація: *низький/початковий/елементарний, нижчий середнього, середній, вищий середнього, достатній, високий* тощо. Усі вони мають право на існування, утім відповідно до нашої проблеми ми обрали градацію, яка визначається кількістю правильно виконаних завдань: *низький* (менше 50% правильно виконаних завдань), *середній* (від 50% до 69%), *достатній* (від 70% до 80%), *високий* (вище 80%). Визначені нами основні характеристики рівнів навчальних досягнень учнів ми презентуємо в таблиці 2. Їх вибір зумовлений предметом дослідження.

Основні характеристики рівнів навчальних досягнень учнів

Рівень	Характеристики рівнів навчальних досягнень учнів		
	Читання	Говоріння	Письмо
Низький	<ul style="list-style-type: none"> • не може цілісно сприймати текст; • володіє недостатнім мовним репертуаром для розуміння більшості фрагментів тексту; • не ідентифікує у тексті значну кількість форм мовних одиниць; • не може інтерпретувати значну кількість висловлень, використаних у тексті 	<ul style="list-style-type: none"> • не може раціонально планувати своє висловлення; • володіє недостатнім мовним репертуаром для продукування усного висловлення; • не завжди може артикуляційно правильно оформлювати мовлення; • робить велику кількість хезитаційних пауз, що свідчить про недостатню сформованість мовних навичок; 	<ul style="list-style-type: none"> • має недостатній рівень сформованості мовних навичок, про що свідчить значна кількість помилок у репродуктивно/продуктивних висловленнях; • не може раціонально планувати висловлення; • володіє недостатнім мовним репертуаром і тематичною інформацією для продукування писемного висловлення
Середній	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє окремі фрагменти змісту тексту; • виявляє трудність у визначенні основної інформації змісту тексту; • не ідентифікує окремі форми мовних одиниць; • виявляє трудність в інтерпретації основного змісту тексту 	<ul style="list-style-type: none"> • має недостатній рівень сформованості мовних навичок, що зумовлює наявність помилок; • володіє недостатнім мовним репертуаром для продукування висловлень; • має недостатній рівень тематичної інформації для продукування ситуативного висловлення; • не може логічно вибудувати і тематично раціонально організувати висловлення 	<ul style="list-style-type: none"> • недостатньо володіє мовним репертуаром та обсягом тематичної інформації, що не дає можливості успішно виконувати письмові види творчої діяльності; • створює тематичні ситуативні висловлення, що за обсягом і мовною нормою не повною мірою забезпечують виконання поставлених завдань; • не може висловлювати власне ставлення, давати оцінку об'єкту спілкування

<p style="text-align: center;">Достатній</p>	<ul style="list-style-type: none"> • визначає основну думку тексту, проте деколи для цього існує потреба повторно прочитати текст або окремі його фрагменти; • володіє стратегіями ідентифікації мовних одиниць (однокорінні слова, інтернаціоналізми, за контекстом), проте не завжди ними керується; • може використовувати здогадку щодо розвитку змісту тексту (антиципація); • виявляє деякі труднощі в інтерпретації окремих фрагментів тексту 	<ul style="list-style-type: none"> • успішно створює переважно репродуктивні висловлення (з опорою на зразок, план, малюнок/фотографію) і відчуває певні труднощі у побудові продуктивних висловлень; • в основному може планувати висловлення; • володіє достатнім обсягом мовного та інформаційного матеріалу для продукування основного змісту ситуативного мовлення; • адекватно вербально реагує під час інтерактивного спілкування 	<ul style="list-style-type: none"> • в основному вміє планувати та організовувати свої висловлення, проте деколи спостерігається алогічність, відсутність оцінних суджень у їхньому змісті, втім це не перешкоджає адресату зрозуміти викладений зміст; • деколи виявляє певні труднощі у нормативному використанні мовного матеріалу як у творчих роботах, так і в окремих реченнях, що свідчить про недостатній рівень сформованості мовних навичок, проте змістовий аспект висловлення є доступним для розуміння
<p style="text-align: center;">Високий</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє основний зміст тексту з першого пред'явлення; • доцільно використовує допоміжні стратегії для ідентифікації основного змісту тексту; • вільно орієнтується у змісті тексту; • може інтерпретувати зміст тексту 	<ul style="list-style-type: none"> • володіє технологіями планування та здійснення спілкування; • доцільно керується стратегіями організації спілкування; • володіє достатнім обсягом мовного та інформаційного матеріалу і доцільно його використовує для продукування висловлень; • виявляє гнучкість та дотримується правил комунікативної поведінки під час спілкування 	<ul style="list-style-type: none"> • володіє достатнім обсягом мовного та інформаційного матеріалу для продукування висловлень; • може планувати та організовувати письмові творчі продукти; • може письмово інтерпретувати інформацію, отриману з різних джерел надходження; • може оформляти різні види прагматичних текстів, передбачених навчальною програмою

Примітка: під час складання характеристик рівнів ми послуговувалися термінологією, використаною в загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [1].

Як зазначає В.П.Беспалько, ефективною вважається та система, навчальний матеріал якої засвоїло не менше, ніж 70% учнів [3]. Інтерпретуємо ці положення до предмету нашого дослідження. У цьому випадку зміст підручника ми розглядаємо як своєрідну систему, у межах якої визначені, дидактично і методично доцільно організовані такі її компоненти: мовний і мовленнєвий матеріал, навчальні тексти, вправи і завдання, що забезпечують презентацію та активізацію навчального матеріалу, а також контроль рівня його засвоєння, ілюстративний матеріал, засоби орієнтування тощо. А відтак *ефективним може бути той підручник, який сприяє формуванню в учнів досвіду самостійної діяльності з метою оволодіння різними аспектами іншомовного спілкування на достатньому (від 70% до 80% учнів) і високому (більше 80% учнів) рівнях*. Отже, зазначені рівні ми визначили як такі, що досяжні не менше, ніж для 70% школярів, які брали участь у дослідженні. Інтерпретуємо характеристики рівнів через уміння, якими мають володіти користувачі мовою у різних видах мовленнєвої діяльності:

- *когнітивні уміння* – планувати, організовувати висловлення (у *говорінні*); організовувати і формулювати висловлення (у *письмі*); інтерпретувати висловлення (у *читанні*);

- *лінгвістичні уміння* – формулювати висловлення мовними засобами (у *говорінні та письмі*); ідентифікувати висловлення, розпізнавати написане/почуте (у *читанні та аудіюванні*);

- *семантичні уміння* – розуміти висловлення (у *читанні та аудіюванні*);

- *фонетичні уміння* – артикуляційно оформляти і сприймати висловлення (у *говорінні та аудіюванні*);

- *орфографічні уміння* – розпізнавати написане (у *читанні*) та оформляти писемні продукти (мовні одиниці) відповідно до усталених норм (у *письмі*);

- *візуальні уміння* – адекватно сприймати письмовий текст (у *читанні*);

- *слухові уміння* – адекватно сприймати текст на слух (в *аудіюванні*).

Сформованість зазначених умінь може свідчити про становлення таких компетенцій: *лінгвістичної* (фонологічної, лексичної, граматичної, семантичної, орфографічної, орфоепічної); *дискурсивної* як здатності логічно вибудовувати висловлення; *функціональної* як здатності адекватно/доцільно використовувати мовні одиниці у продуктивному мовленні; *програмування мовлення* як здатності користуватися різноманітними опорами і стратегіями для організації мовлення. Достовірність отриманих нами даних підтверджена презентативністю суб'єктів дослідження (учні міських і сільських шкіл різних регіонів України). Результати нами були узагальнені та систематизовані. Вони представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

**Рівні
сформованості досвіду самостійної роботи учнів оволодівати різними аспектами
іншомовної діяльності в результаті використання підручників з іспанської мови**

Рівень сформованості досвіду самостійної діяльності	Клас	Види мовленнєвої діяльності											
		<i>Читання</i>				<i>Говоріння</i>				<i>Письмо</i>			
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Низький (до 39%)	5	12%	14%	11%	16%	13%	15%	19%	9%	14%	17%	19%	18%
	9	9%	11%	14%	17%	14%	12%	17%	16%	12%	16%	18%	19%
	11	3%	6%	9%	12%	12%	11%	14%	4%	11%	12%	17%	16%
Середній (40% - 69%)	5	10%	13%	13%	9%	15%	11%	6%	21%	15%	11%	9%	8%
	9	15%	15%	9%	11%	13%	14%	10%	12%	14%	9%	9%	6%
	11	22%	16%	17%	12%	16%	17%	12%	20%	15%	15%	10%	10%
Достатній (70% - 79%)	5	51%	43%	54%	62%	44%	52%	55%	57%	46%	51%	54%	61%
	9	52%	48%	52%	63%	51%	53%	56%	59%	51%	56%	59%	65%
	11	48%	53%	55%	56%	53%	54%	56%	59%	54%	59%	57%	65%
Високий (понад 80%)	5	27%	30%	22%	13%	28%	22%	20%	18%	25%	21%	18%	13%
	9	24%	26%	25%	9%	22%	21%	17%	13%	23%	19%	14%	10%
	11	27%	25%	19%	20%	19%	18%	18%	17%	20%	14%	16%	9%

Примітка: у % вказана кількість учнів, які виконали запропоновані завдання.

Виявимо середні результати, продемонстровані учнями 5-х, 9-х і 11-х класів з кожного виду мовленнєвої діяльності. Підрахунок ми здійснювали за формулою визначення середнього арифметичного і отримали такі дані.

Таблиця 4

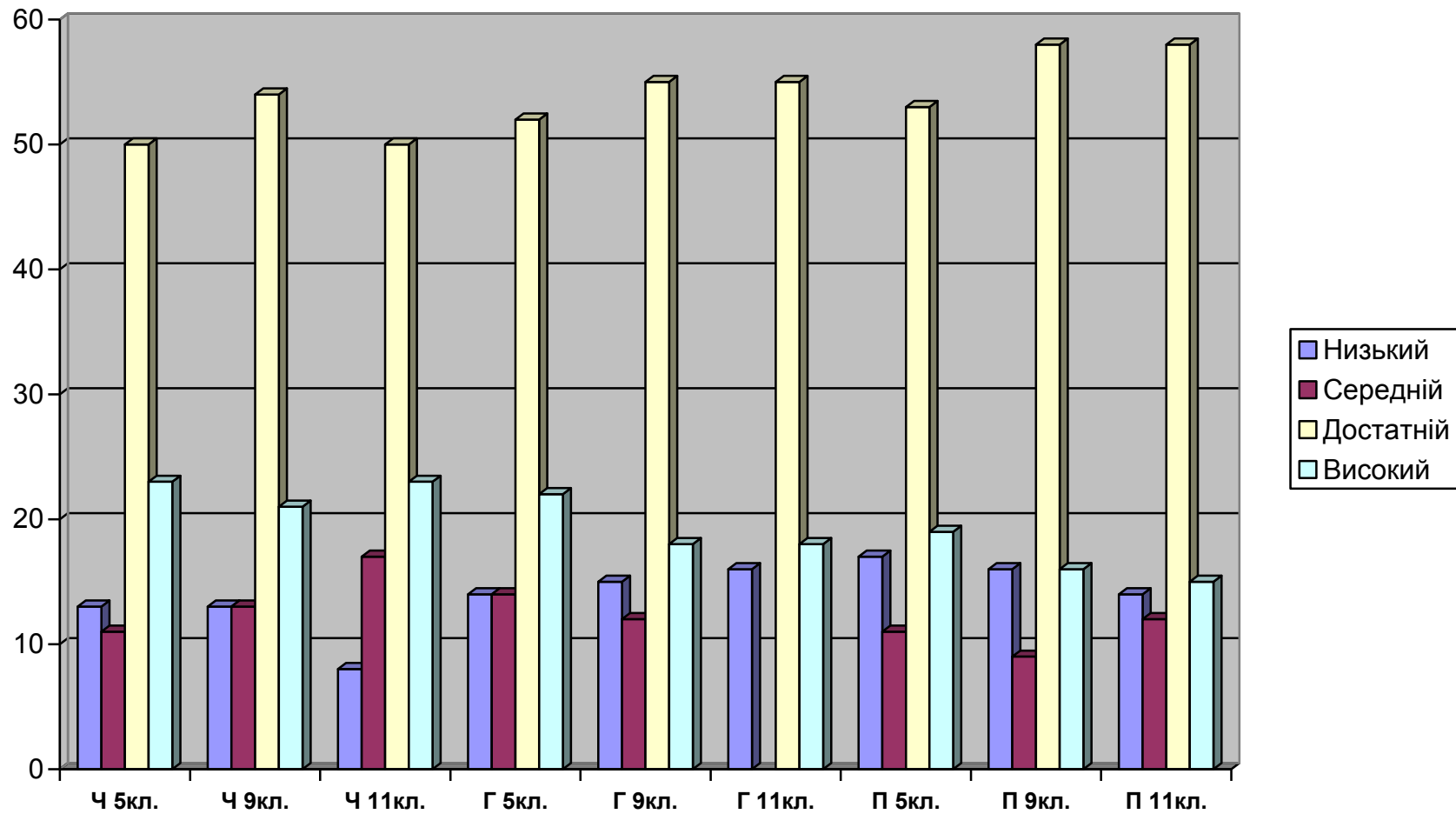
Середні результати рівнів сформованості досвіду самостійної діяльності учнів

Рівень	Клас	Читання	Говоріння	Письмо
<i>Низький</i>	5	13%	14%	17%
	9	13%	15%	16%
	11	8%	10%	14%
<i>Середній</i>	5	11%	14%	11%
	9	13%	12%	9%
	11	17%	16%	12%
<i>Достатній</i>	5	50%	52%	52%
	9	54%	56%	57%
	11	52%	57%	58%
<i>Високий</i>	5	23%	21%	19%
	9	21%	18%	16%
	11	24%	18%	15%

Примітка: результати ми округлювали до цілих чисел.

Для більшої чіткості сприймання та переконливості презентованої інформації отримані результати проілюструємо на діаграмі 1.

**Середні результати рівнів сформованості досвіду
самостійної роботи учнів**

Ч – читання
Г – говоріння
П – письмо

Як чітко простежується на діаграмі, якість сформованості в учнів досвіду самостійного виконання навчальних завдань, спрямованих на оволодіння іншомовним спілкуванням, найбільш висока на *достатньому рівні*. Його досягли від 50% до 58% учнів, які брали участь у дослідженні. Певна частина школярів (від 15% до 23%) змогла досягти *високого рівня*. Сумарно рівні навчальних досягнень учнів (*достатній + високий*) з кожного виду мовленнєвої діяльності становлять від 73% до 76%. Відповідно до технології визначення ефективності навчання за В.П. Беспальком результати проведеного дослідження засвідчили, що більше 70% учнів успішно виконали запропоновані завдання, котрі є типовими для змісту підручників і характерними для самостійної роботи з оволодіння іншомовним спілкуванням.

Висновки. Отже, як засвідчили результати моніторингу, сконструйовані нами підручники забезпечують можливість переважній більшості учнів (понад 70%) самостійно успішно виконувати різноманітні види навчальних завдань з метою оволодіння різними аспектами іншомовного спілкування. Водночас, важливо ще раз наголосити, що використана нами система побудови змісту навчальної літератури сприяє реалізації актуальної на сьогодні компетентнісної технології навчання, у межах якої досвіду самостійної діяльності школярів відводиться визначальна роль.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
2. Іноземні мови: Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. – К.: Перун, 2004. – 208 с.
3. Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний/В.П.Беспалько//Сов. педагогика. – 1968. – № 4. – С.64-69.

**Учебник по иностранному языку как средство овладения
учащимися опытом самостоятельной деятельности: результаты
мониторинга**

В.Г. Редько

Аннотация

В статье описываются процедура, технология и результаты исследования дидактического потенциала школьных учебников по иностранным языкам содействовать овладению учащимися опытом самостоятельной деятельности. Автор рассматривает эту проблему в контексте компетентностной парадигмы как разноаспектный и обязательный процесс подготовки учебной литературы.

Ключевые слова: эффективность содержания учебников по иностранным языкам, содержание обучения, результаты исследования.

**Foreign language textbook as a mean of mastering students' experience
in independent activity: monitoring results**

V. H. Redko

Resume

The author analyzes didactic opportunities of foreign language school textbooks which are to foster the development of independent students' academic work in the context of competency-based educational paradigm. Procedure, technology as well as outcomes of the suggested research are outlined in the article.

Within the framework of this research the author conducted a monitoring of students' educational performance and achievements in the process of which tasks typical for Spanish language textbooks (1st–11th form) were used.

Evaluation was based on the scale of levels of students' educational achievements suggested by the author. The results obtained in the process of the monitoring are represented with a diagram. The obtained data proved the capability

of the foreign language textbooks to foster students' independent acquisition of foreign language communicative skills.

Key words: foreign language, school textbook, monitoring, educational performance, academic achievements, secondary school.